

pedagog på piedestal

N. F. S. GRUNDTVIG

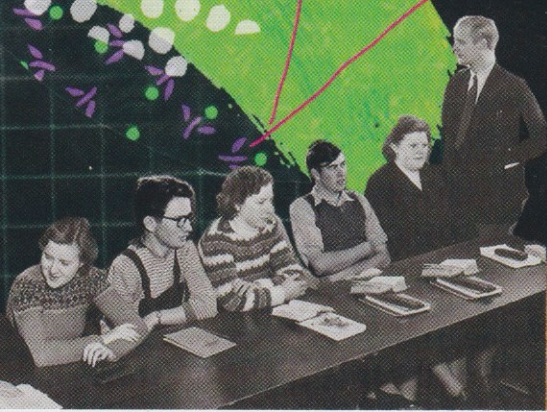
Föd i Hildöye
i Snelland
den 1831

Folk
-LIG

Hello
it navn er
edrik

INSUPP
+
Personlig utveck
ny

Samtal

Folkhögskolans fader. Nationalist och humanist. Rekordproduktiv författare driven av ett förakt för böcker. Ikon i Danmark men okänd i Sverige. N F S Grundtvig är paradoxernas pedagog.

TEXT Katarina Bjärvall BILD Pia Koskela

SVENSKA BÖCKER OM Grundtvig är fulla med rekord: Grundtvig är Danmarks mest produktiva författare genom tiderna. Han är den kulturpersonlighet som har betytt mest för dansk nationell identitet. Han är Danmarks mest betydelsefulla historiska person de senaste 200 åren.

Det är som om författarna till de få svenska böcker som finns om denne prästman, skald och pedagog måste ta i från tårna för att övertyga den okunniga läsaren om hans betydelse. Och Grundtvigs anhängare inom framför allt pedagogiken har goda skäl att ta i: de måste i dag övertrumfa retoriken från högerextrema Dansk Folkeparti. Grundtvig har alltmer kommit att utnyttjas av Danmarks främlingsfientliga läger. Något som enkelt låter sig göras, eftersom han var övertygad dansk nationalist och i skrift efter skrift återkom till det danska bondefolkets goda kraft.

Grundtvig, som hemmavid kallades Frederik, föddes i ett konservativt prästhem i Udby på södra Själland 1783. Efter studier först i Århus och sedan till präst i Köpenhamn tog han anställning som privatlärare åt en liten pojke på en stor gård på ön Langeland. Åren där fyllde honom med pedagogiska insikter, ungdomliga känslostormar och moraliska och religiösa grubblerier. Han konsumerade stora mängder poesi, som Goethe, Schiller och Shakespeare, liksom historia och nordisk mytologi, och producerade samtidigt tusentals sidor dikter och andra texter.

Danmark hade fått allmän skolplikt redan 1814, alltså före Sverige, och intresset för skolfrågor var stort. Grundtvig sökte sig vidare till lärartjänster i Köpenhamn och på andra håll, arbeten som han livet igenom kom att varva med prästgårningen. Han engagerade sig i skoldebatten och blev, särskilt sedan han själv hade gift sig och fått barn, en skinglöst kritiker av det som han ansåg vara en andefattig

pedagog på piedestal

↳ pluggskola. Han fick ofta mothugg och i samband med flera av dessa offentliga strider drabbades han av psykiska sammanbrott. Men han återhämtade sig alltid och predikade ända till dagen innan han dog 1872, 88 år gammal.

Ett nyckelord i Grundtvigs pedagogiska texter är *livsupplysning*. Som hans biograf Hal Kock skriver så återerövrade Grundtvig 1700-talsupplysningens hela optimism och tillit till den jordiska tillvaron. Stora delar av de teoretiska grunderna för hans pedagogik kan spåras till filosoferna Jean-Jacques Rousseau och Johann Gottlieb Fichte och framför allt den schweiziske pedagogen Johann Heinrich Pestalozzi, som verkade för uppfostran och undervisning av fattiga barn. Pestalozzis pedagogik byggde på det som i dag kallas hjälp till självhjälp, något som går igen i de tankar om folkliga högskolor som Grundtvig utvecklade.

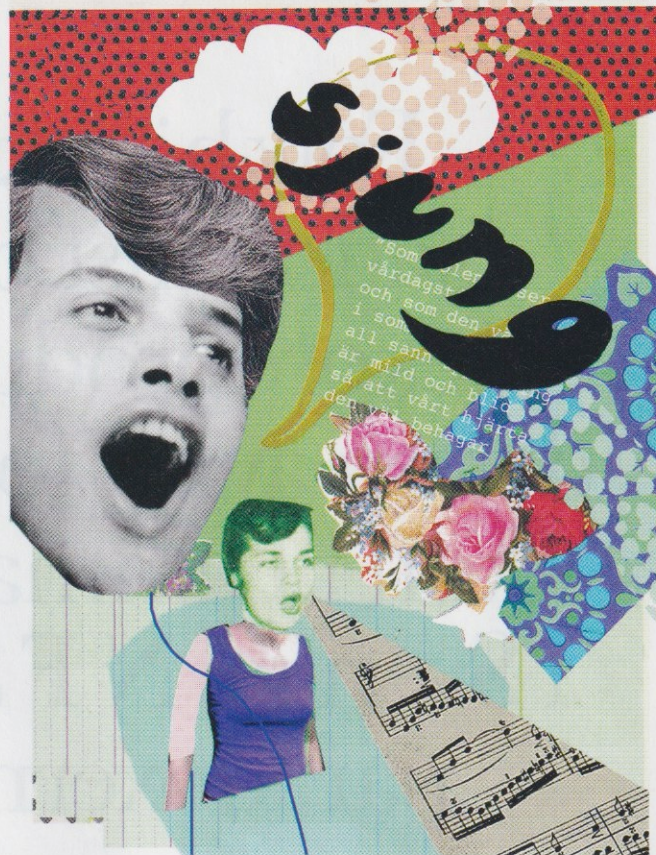
Grundtvig menade att skolan inte skulle inrikta sig på kunskapsförmedling eller examen utan på personlig utveckling: att lysa upp de ungas inre liv och nära omgivning. Och inte nog med det; skolan skulle genom livsupplysning utveckla hela det danska folket och, skriver den svenska Grundtvigskännaren Bosse Bergstedt, införliva nya generationer i folkets kulturella gemenskap.

ETT ANNAT NYCKELORD var *växelverkan*, något som framför allt skulle komma till uttryck genom samtal. Detta var en paradox, eftersom Grundtvig själv var en så engagerad föredragshållare att han sällan gav publiken utrymme för dialog. Det beklagade han för övrigt själv, men utan att riktigt förstå hur han skulle kunna ge åhörarna plats.

Förhållningssättet till det talade ordet respektive det skrivna är kanske det mest motsägelsefulla i Grundtvigs hela värv. Han menade att undervisning skulle bejaka det han kallade för "andens verksamhet" och fortsatte: "... det enda under solen, vari denna högre betraktelse av världen och livet kan levande uttryckas, fortplanta sig och meddela sig, är det muntliga, hörbara ordet." Han uttryckte sig självkritiskt om sin läs- och skrivlust och kämpade livet igenom för att slå ihjäl "bokormen" i sig.

Som skoldebattör engagerade sig Grundtvig i undervisningen av unga vuxna och började i mitten av 1830-talet publicera en serie pedagogiska skrifter där han formulerade sina visioner om "folklig kunskap eller folkbildning och folkupplysning". Begreppet folklig var bärande för honom och omfattade såväl människorna som landet och modersmålet.

I *Skolen for livet og akademiet i Sorø*, en skrift som kronprins Christian hade beställt, tänkte sig Grundtvig först att den anrika akademien i staden Sorø på Själland skulle utvecklas till en skola för blivande politiker och statliga ämbetsmän,

men sedan tänkte han om: "... om nu en dansk högskola, så kunglig, så fri och folklig som möjligt, är nödvändig för utbildning av ämbetsmän, skulle den då vara mindre nödvändig för den stora del av folket, som icke vill eller kan bli ämbetsmän, men måste föda både sig själva och dem?" Alla har samma anlag för utbildning, konstaterade han i denna sin första plan för en folkhögskola.

Sorø folkhögskola blev aldrig verklighet. Den första folkhögskolan som grundades blev i stället Rødding 1844, inom några år ersatt av Ryslinge. Båda drevs av läraren och missionären Christen Kold som kom att bli den som omsatte Grundtvigs idéer i verkligheten.

Grundtvig grundade också 1856 en egen folkhögskola, Marielyst, döpt efter hans tredje hustru. I en av de föreläsningar han höll där berättade han om sin tvååriga son Frederik som inte kunde läsa och skriva men som var högst medveten om att han kunde tänka och tala. Med detta exempel ville Grundtvig säga att Marielyst skulle bli en skola just för det talade ordets växelverkan.

Men den mest fruktbara undervisningsmetoden var kanske ändå sången, menade Grundtvig. Det handlade då framför allt om att få unga människor att sjunga och att lyssna till den danska visskatten. Som den skald han var skrev han också en sång där han formulerade sin livsupplysningstanke, en sång som har sjungits på folkhögskolor även i Sverige:

”Som solen lyser i vårdagstid
och som den värmer i sommardagar
all sann upplysning är mild och blid
så att vårt hjärta den väl behagar
Trots mörka tider ska genom strider
dock ljus omsider sin värme ge”

IMÅNGA AV GRUNDTVIGS pedagogiska idéer kan man spåra ett demokratiskt engagemang, men som ideolog var han ambivalent till de demokratiska strömningar som vann kraft under 1800-talet. Han ingick i den konstituerande församling som utarbetade Danmarks nya författning, men han avstod från att stödja den för tiden mycket demokratiska grundlag som blev resultatet av arbetet och som också trädde i kraft 1849. Senare ångrade han sig dock och debatterade emot inskränkningar i demokratin.

Det är inte för mycket att konstatera att Grundtvig, bland annat genom en outtröttlig produktion av dikter och psalmer, gestaltade den danska folksjäl. Än i dag är minnet av honom högst levande i dansk samhällsdebatt och han är lika kontroversiell nu som under sin livstid.

Den svenske kulturskribenten Håkan Arvidsson skrev 2011 i Svenska Dagbladet att Grundtvig såg nationen som en produkt av språket, jorden och blodet och den nationella tillhörigheten som medfödd och oföränderlig: ”I det grundtvigianska Danmark har det därför vuxit fram en folkförgudning som med aggressiv energi vänder sig mot eliter och experter. Den verkliga expertisen finns hos folket, vad det än anser och menar.”

Det finns de som skulle säga att det är en orättvis tolkning – som att döma Marx klasskamp efter övergreppen i Sovjetunionen eller Darwins vetenskap efter rasbiologiska experiment. Bosse Bergstedt har i sin analys också betonat att Grundtvig menade att ingen nations perspektiv kan upphöjas till absolut – jorden är delad men inte himlen, alla folk lever under samma sol och samma måne. Men faktum kvarstår att Grundtvig i dag är en ikon för Dansk Folkeparti. Partiets folketingsledamot Søren Krarup hänvisar ofta till honom som en förebild för danskarna och danskheten.

Grundtvigs dansknationalism är ett skäl till att han är relativt okänd i Sverige och i resten av världen. Ett annat är att han jämfört med andra stora danska författare och tänkare, som H C Andersen eller Kirkegaard, är svårtillgänglig. Stora delar av hans produktion av såväl prosa som poesi präglas av motsägelser, abstraktioner och ett bildspråk som inte lätt låter sig översättas.

Hans inflytande över den svenska folkbildningsrörelsen är heller inte överdrivet stort. De första svenska folkhögskolorna hade en annan inriktning än de danska, med fokus på arbetar-

klassens snarare än böndernas barn, och blev snart ett medel för folkrörelserna att förkovra sina medlemmar i direkt användbara kunskaper. Det skrivna ordet kom att prioriteras framför det muntliga och biblioteket blev tidigt en symbol för de svenska folkhögskolornas kunskapsbildning, skriver Bosse Bergstedt.

Det var egentligen först på 1940-talet, i samband med andra världskriget och det nyvaknade intresset för det nordiska, som Grundtvig fick något egentligt genomslag i Sverige. Nordiska folkhögskolan i Kungälv, som invigdes 1947, tog avstamp i hans tankar och har än i dag referenser till honom i sitt policydokument. Och 1968 grundades Nordens folkliga akademi, ett kunskapscentrum för nordisk och internationell folkbildning och vuxenundervisning inspirerat av en vision Grundtvig hade haft om ett nordiskt universitet med säte i Göteborg. Akademin, som invigdes av dåvarande utbildningsminister Olof Palme, lades ner 2004.

Går det att spåra Grundtvigs pedagogik på svenska folkhögskolor i dag? Det senaste året har jag besökt unga vänner på ett antal folkhögskolor i olika delar av Sverige. På Biskops Arnö i Uppland slog Zara upp dörren till biblioteket och förklarade stolt: ”Det är öppet hela nätterna!” Hon går en författarlinje, så det är naturligt att det skrivna ordet dominerar där. Men bland de andra, som studerar andra konstnärliga ämnen eller läser in gymnasiekurser, går det att skönja tydligare spår av Grundtvigs tankar: Någon har inga läroböcker alls utan bara muntlig kunskapsförmedling, någon har enstaka läroböcker men ”mest prat”.

Och musik finns; det kan stå ett piano i ett hörn som vem som helst kan slå sig ner och plinka på – ”så sjunger vi andra med på det vi kan”, som Tea skriver från Kyrkeruds folkhögskola i västra Värmland. Växelverkan, skulle Grundtvig ha sagt.

*Katarina Björvall är frilansjournalist.
pedagogiska.magasinet@lararforbundet.se*

Tidigare pedagogporträtt, av Ellen Key och Lev Vygotskij, finns att läsa på www.pedagogiskamagasinet.se, sök på ”pedagog på piedestal”.

ATT LÄSA

Bosse Bergstedt *Den livsupplysande texten*. Carlsson 1998

N F S Grundtvig *Anthology – Selections from the writings of N.F.S. Grundtvig 1783–1872*. James Clarke & Co Ltd 1984

NFS Grundtvig *Så skall orden evigt glöda: dikter och psalmer*. Proprius 1998

Hal Koch *N F S Grundtvig – människan, diktaren, folkledaren*. Natur & Kultur 1941

Hanne Sanders och Ole Vind *Grundtvig – nyckeln till det danska?* Makadam 2003

Poul Terning *N F S Grundtvig. Ett liv och ett levande arv*. Fortbildningsavdelningen i Linköpings högskoleregion 1983